

Отримано: 24 лютого 2019 р.

Прорецензовано: 28 лютого 2019 р.

Прийнято до друку: 06 березня 2019 р.

e-mail: o.m.momot@gmail.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2019-12(40)-132-139

Момот О. М. Регулювання кредитної експансії транснаціональних банків. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2019. № 12(40). С. 132–139.

УДК: 336.71

JEL-класифікація: G15, G21

Момот Олександр Михайлович,

кандидат економічних наук, доцент, докторант Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНОЇ ЕКСПАНСІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВ

У статті ідентифіковано фази кредитного циклу, а саме кредитне стиснення, кредитна депресія, кредитне пожвавлення, кредитна експансія та кредитний бум. Здійснено практичне застосування авторського алгоритму ідентифікації фази кредитного циклу на прикладі України та проведено аналітичне оцінювання різних фаз впродовж 2002-2017 років. Сформовано наукові засади застосування контрциклічного інструментарію макропруденційного регулювання кредитної експансії транснаціональних банків, зокрема й задля пом'якшення негативних наслідків реалізації системного ризику діяльності транснаціональних банків. У результаті зростатиме ефективність банківського нагляду, що зумовлюватиме належний розвиток вітчизняних банків та дозволить їм стати повноправними учасниками міжнародних банківських відносин в умовах глобалізації світової економіки та фінансових ринків.

Ключові слова: кредитний цикл, кредитний геп, індикаторів фази кредитного циклу, кредитна депресія, кредитна експансія, системний ризик, пруденційні інструменти, кредитне звуження, кредитний бум, проциклічність банківської системи, контрциклічний буфер капіталу.

Момот Александр Михайлович,

кандидат экономических наук, доцент, докторант Высшего учебного заведения Укоопсоюза
«Полтавский университет экономики и торговли»

РЕГУЛИРОВАНИЕ КРЕДИТНОЙ ЭКСПАНСИИ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ БАНКОВ

В статье идентифицированы фазы кредитного цикла, а именно кредитное сжатие, кредитная депрессия, кредитное оживление, кредитная экспансия и кредитный бум. Практическое применение нашел авторский алгоритм идентификации фазы кредитного цикла на примере Украины и проведена аналитическая оценка различных фаз в течение 2002-2017 годов. Сформированы научные основы применения контрциклического инструментария макропруденциального регулирования кредитной экспансии транснациональных банков, в том числе и для смягчения негативных последствий реализации системного риска деятельности транснациональных банков. Это будет способствовать повышению эффективности банковского надзора, предопределению надлежащего развития отечественных банков и позволит им стать полноправными участниками международных банковских отношений в условиях глобализации мировой экономики и финансовых рынков.

Ключевые слова: кредитный цикл, кредитный геп, индикаторы фазы кредитного цикла, кредитная депрессия, кредитная экспансия, системный риск, пруденциальные инструменты, кредитное сжатие, кредитный бум, процикличность банковской системы, контрциклический буфер капитала.

Oleksandr Momot,

PhD in Economics, Associate Professor, doctoral candidate of Higher Education Institution of Ukoopsilka
«Poltava University of Economics and Trade»

REGULATION OF TRANSNATIONAL BANKS CREDIT EXPANSION

The article identifies the phases of the credit cycle, namely, credit squeeze, credit depression, lending, credit expansion and credit boom. The author's algorithm for identifying the phase of the loan cycle based on the analysis of the dynamics of credit finds practical application within the article. An analytical evaluation of different phases of the credit cycle was carried out on the example of Ukraine during 2002-2017. The scientific foundations of the use of countercyclical tools for macroprudential regulation of transnational banks credit expansion have been formed, including the mitigate the negative consequences of the implementation of the systemic risk of the activities of transnational banks. The list of macroprudential instruments depends on the level of the country's economic development, the degree of its integration into the global economy, the market capacity and the number of financial intermediation institutions. In order to counteract the procyclical development of the financial system, central banks can initiate the creation of countercyclical and conservative capital buffers, tighten requirements for liquidity norms and limits for the permissible level of leverage. To minimize systemic risk, the article can be imposed limits on currency gaps and restrictions on lending in foreign currency. To prevent the effect of

"infecting" the banking system, additional capital requirements are used for systemically important financial institutions, requirements for prompt disclosure of information on problems with financial stability of banks and advance development of a "rescue plan" for banking institutions. This will help improve the efficiency of banking supervision, predetermine the proper development of domestic banks and enable them to become full participants in international banking relations in the context of the globalization of the world economy and financial markets.

Key words: credit cycle, credit gaps, credit cycle phase indicators, credit depression, credit expansion, systemic risk, prudential instruments, credit squeeze, credit boom, procyclicality of the banking system, countercyclical capital buffer.

Постановка проблеми. Особливістю розвитку економічних систем упродовж останніх десятиліть є наявність чітко вираженої тенденції нерівномірності економічного зростання: короткі періоди стриманого економічного зростання змінюються більш тривалими періодами глибокого падіння. При цьому, базою будь-якої економічної системи є її головні структурні компоненти, дослідження та аналізування яких конче потрібне в сучасних мінливих умовах функціонування банківської системи загалом. Зокрема, актуальності набуває всебічне та неординарне вивчення специфіки кредитної експансії банків та удосконалення підходів до її регулювання в контексті транснаціональних банківських установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На фоні таких змін дослідники по-новому розглядають проблематику кредитної експансії банків, яку вважають однією з потенційних загроз фінансовій стабільності. Варто зазначити, що такий напрямок наукових досліджень поки що недостатньо вивченим, але водночас, теоретичне підґрунтя та якісна оцінка має місце в роботах таких вітчизняних учених, як Д. Кретов, Л. Кузнєцова, Л. Рябініна [1–3] та закордонних дослідників, серед яких В. Армамонов, Д. Бураков, О. Лаврушин, О. Луняков, О. Меландер, Л. фон Мизес, М. Терронс [4–7]. Не можна оминати увагою і той факт, що ця проблематика отримала розвиток у рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду, пропонуваннях національним регуляторам.

Незважаючи на наявність поодиноких досліджень у цьому напрямку, пошук способів раннього діагностування потенційних криз і пом'якшення їх наслідків не закінчено. На теперішній час детально не досліджено сукупність індикаторів, моніторинг яких дозволив би центральним банкам виявляти на ранніх стадіях розвиток системного ризику та вчасно застосовувати превентивні заходи. Окремого підходу потребують питання врегулювання системно значущих інститутів, діяльність яких потенційно є не лише джерелом виникнення системних ризиків, але й відіграє важливу роль у розширенні обсягів кредитування. Це пояснюють наявністю тісного взаємозв'язку між багатьма фінансовими інститутами, як наслідок фінансова неспроможність одного такого інституту провокує крах всієї системи.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження – виявити й удосконалити сукупність критеріїв ідентифікації фази кредитного циклу (стиснення, депресія, поживавлення, експансія, бум), що передбачають аналіз динаміки кредитного галу.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що проведені дослідження дозволяють під час діагностування процесів кредитної експансії ТНБ виділяти чотири фазові кредитні цикли, а саме: кредитне поживавлення (експансія), кредитний бум, звуження обсягів кредитування та кредитна депресія. Кредитний цикл бере свій початок у фазі кредитного поживавлення, далі настає фаза кредитної експансії (звичайно за економічного підйому), за нею, за активного розширення кредитування – кредитного буму. У фазі піднесення економічного циклу та кредитного циклу в фазі кредитної експансії у фінансовій системі формуються чинники системного ризику.

Для ідентифікації фази кредитного циклу, пропонуємо використовувати такий алгоритм (рис. 1 та табл. 1).

Таблиця 1

Критерії ідентифікації фази кредитного циклу

Динаміка кредитного галу	Фаза кредитного циклу
$GAPt1 > GAPt2 > GAPt3$	кредитне стиснення
$GAPt \geq -10\%$	кредитна депресія
$GAPt1 < GAPt2 < GAPt3$	кредитне поживавлення
$GAPt \geq 2\%$	кредитна експансія
$GAPt \geq 10\%$	кредитний бум

Джерело: розробка автора.

Рис. 1. Алгоритм ідентифікації фази кредитного циклу

Джерело: розробка автора.

Проілюструємо застосування запропонованого алгоритму ідентифікації фази кредитного циклу на прикладі України. Вихідні дані та результати розрахунків індикаторів фази кредитного циклу в Україні узагальнені в таблиці 2 й унаочнені на рисунку 2.

Таблиця 2

Вихідні дані та результати розрахунків індикаторів фази кредитного циклу в Україні

Дата	Кредити та заборгованість клієнтів банків, млн. грн.	Номінальний обсяг ВВП, млн. грн.	Співвідношення кредитів до ВВП, %	Значення лінійного тренду, %	Кредитний геп, %
01.01.2002	41421	204190	20,3	37,8	-17,5
01.01.2003	46736	225810	20,7	38,6	-17,9
01.01.2004	62503	267344	23,4	39,4	-16,0
01.01.2005	87519	345113	25,4	40,2	-14,9
01.01.2006	142277	441452	32,2	41,1	-8,8
01.01.2007	245523	544153	45,1	41,9	3,2
01.01.2008	430052	720731	59,7	42,7	16,9
01.01.2009	741816	948056	78,2	43,5	34,7
01.01.2010	726296	913345	79,5	44,4	35,2
01.01.2011	750536	1082569	69,3	45,2	24,1
01.01.2012	813864	1316600	61,8	46,0	15,8
01.01.2013	694381	1408889	49,3	46,8	2,4
01.01.2014	799228	1454931	54,9	47,7	7,3
01.01.2015	873611	1566728	55,8	48,5	7,3
01.01.2016	713974	1979458	36,1	49,3	-13,3
01.01.2017	566512	2383182	23,8	50,1	-26,4
01.01.2018	561328	2982920	18,8	51,0	-32,2

Джерело: розрахунки автора.

Як видно з даних рисунку 2, упродовж 2002–2003 років в Україні була кредитна депресія. Починаючи з 2004 року, розпочалося поступове поживавлення кредитування, що поступово розгорнулось у масштабну кредитну експансію 2008 року з кредитним бумом у 2009–2010 роках. Уже з 2011 року відбулося звуження кредитування, що перейшло в кредитну депресію в 2016–2018 роках.

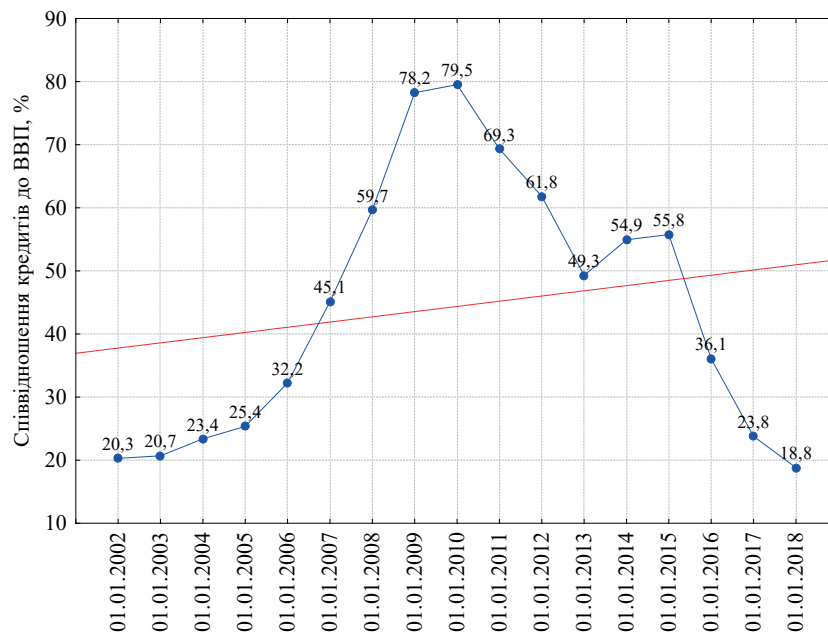

Рис. 2. Динаміка співвідношення кредитів і заборгованості клієнтів банків до ВВП в Україні за 2002–2018 роки, %

Джерело: побудовано автором.

Варто зазначити, що для підтримки фінансової стабільності в період кредитної експансії центральні банки застосовують макропруденційні інструменти, використання яких запобігає поширенню системних ризиків через такий канал і пом'якшує їх негативний вплив і розповсюдження на фінансовий й реальний сектори економіки. При цьому, варто зазначити, що наукова полеміка стосовно потреби зміни парадигми регулювання кредитної діяльності банківських установ із проциклічної на контрциклічну через вплив інструментів регулювання й досі лишається актуальним питанням.

Варто зазначити, що традиційні пруденційні інструменти, зокрема формування резервів на можливі втрати за кредитами, проциклічні, тобто мають тісну залежність від фази економічного циклу. Звідси зрозуміло, що резервування зумовлює виникнення ситуації фінансової нестабільності. Приміром, резерви на можливі втрати за кредитами збільшують амплітуду кредитного звуження. У період кредитного буму ризики вважаються незначними та резерви за кредитами зменшуються, тоді як за умов звуження кредитного циклу банківські установи починають нарощувати резерви на можливі втрати за кредитами, на фоні падіння доходів і зниження якості позичальників.

Дефіцит ресурсів, який виникає в банків у кризовий період, свідчить про нестачу чистих відсоткових доходів для формування резервів. Від'ємні темпи зростання в нарахуванні резервів змінюються лише в період, коли накопичені банківською системою ризики починають реалізовуватися, як наслідок відбувається створення резервів у таких обсягах, розмірності яких не було зафіксовано впродовж останніх років. Усе вищенаведене можна проілюструвати даними про співвідношення кредитів і заборгованості клієнтів до резервів під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів в Україні за 2005–2018 роки, представленими в таблиці 3 й унаочненими на рисунку 3.

Як свідчать наведені дані, упродовж фази кредитної експансії та кредитного буму співвідношення резервів і кредитів в Україні не перевищувало 7 %, натомість у фазу кредитної депресії таке співвідношення зросло до 90,1% (станом на початок 2018 року). Це означає, що пруденційна політика НБУ протягом аналізованого періоду була проциклічною та посилювала негативні тенденції в галузі кредитування.

Контрциклічне регулювання, на відміну від проциклічного, передбачає формування додаткових динамічних резервів не лише на покриття поточних втрат, але й на очікувані збитки в період кредитного буму. При цьому, результати фінансової діяльності банку зменшуються. Тому в фазі кредитного буму динамічні резерви зростають, а резерви на можливі втрати за кредитами – скорочуються. Натомість у період звуження кредитування динамічні резерви скорочуються, а резерви на можливі втрати за кредитами зростають через прострочену заборгованість. Буфером, що захищає банківську систему від шоку, у цьому випадку будуть сукупні резерви, які й стримуватимуть циклічність коливань і пом'якшуватимуть гостроту знижувальних фаз кредитного циклу.

Таблиця 3

**Вихідні дані та результати розрахунків співвідношення резервів та кредитів в Україні
за 2005–2018 роки, %**

Дата	Кредити та заборгованість клієнтів, тис. грн.	Резерви під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів, тис. грн.	Співвідношення резервів та кредитів, %
01.01.2005	87519	6024	6,9
01.01.2006	142277	7850	5,5
01.01.2007	245523	11498	4,7
01.01.2008	430052	17297	4,0
01.01.2009	741816	42454	5,7
01.01.2010	726296	107187	14,8
01.01.2011	750536	139627	18,6
01.01.2012	813864	147763	18,2
01.01.2013	694381	132105	19,0
01.01.2014	799228	122402	15,3
01.01.2015	873611	189241	21,7
01.01.2016	713974	311010	43,6
01.01.2017	566512	468007	82,6
01.01.2018	561328	505721	90,1

Джерело: розрахунки автора за [11].

Отже, додаткові резерви потрібно створювати в фазі кредитного буму, коли на фінансовому ринку посилюється вплив системних ризиків, щоб у фазі кредитного звуження не розповсюджувався фінансовий шок чи фінансовий стрес, які виявляються через значний делеверидж та стрімке скорочення пропозиції основних кредитних продуктів і фінансових послуг.

На нашу думку, контрциклічний буфер капіталу є ключовим інструментом регулювання проциклічності банківської системи. Такий інструмент призначений для захисту банківської системи від несприятливих наслідків надлишкового зростання кредитування.

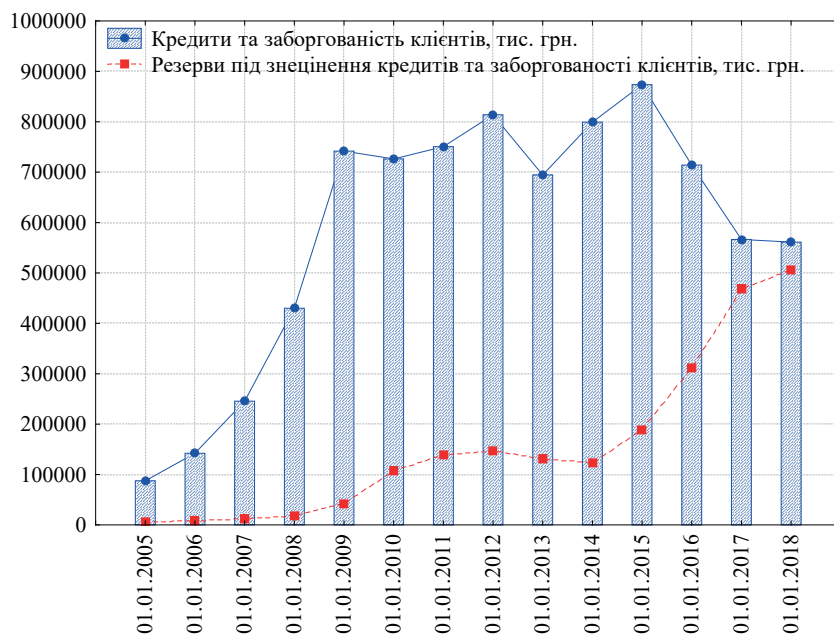

Рис. 3. Динаміка кредитів і заборгованості клієнтів, а також резервів під знецінення кредитів і заборгованості клієнтів в Україні за 2005–2018 роки

Джерело: [11].

Резерви капіталу в разі негативних тенденцій відіграють роль безпечного буфера. Контрциклічний буфер капіталу – це автоматичний стабілізатор, як у фазі кредитної експансії через посилення умов кредитування та скорочення обсягів пропозицій кредитних операцій, так і у фазі кредитного стиснення, пом'якшуючи негативні наслідки реалізації системного ризику. При цьому, центральні банки повинні докладати всі зусилля задля недопущення звуження кредитного ринку й ухвалити комплекс обґрунтованих рішень стосовно величини контрциклічного буфера капіталу.

У цьому контексті логічні рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду в частині формування контрциклічного буфера капіталу в умовах кредитної експансії [12]. Відповідно до таких рекомендацій, величину контрциклічного буфера капіталу (у відсотках від зважених із урахуванням ризику активів) потрібно визначати залежно від показника кредитного гепу (табл. 4).

Таблиця 4

Обсяг формування контрциклічного буфера капіталу банку у відсотках від зважених за ризиком активів, залежно від величини кредитного гепу

Кредитний геп, %	Контрциклічний буфер капіталу, %
≤ 2	0
3	0,25
4	0,5
5	0,75
6	1
7	1,25
8	1,5
9	1,75
≥ 10	2

Джерело: розраховано автором за [12].

На нашу думку, не можна не відзначити потребу того, щоб обсяги контрциклічного буфера капіталу не були фіксованими впродовж тривалого терміну, оскільки їм повинен бути притаманний динамічний характер. Такий підхід дозволить, на нашу думку, частково згладжувати макроекономічну мінливість і циклічність економічного розвитку. Звідси, необхідність формування контрциклічних буферів капіталу для банківських установ є додатковою умовою для провадження їх діяльності, тому центральні банки з метою стимулювання створення останніх можуть установлювати обмеження на розподіл прибутку.

Окрім контрциклічного буфера капіталу, для протидії протициклічності розвитку фінансової системи, центральні банки можуть ініціювати створення консервативного буфера капіталу. Останній, як правило, формується за рахунок чистого прибутку та дозволяє банкам на постійній основі абсорбувати втрати без порушення мінімальних вимог достатності капіталу та скорочення банківського кредитування. Варто додати, що як інструмент, що знижує проциклічність, також можна використовувати більш жорсткі вимоги до нормативів ліквідності та ліміти допустимого рівня левериджу, за допомогою яких можна обмежити формування фінансових шоків і дисбалансів у фазі експансії кредитного циклу.

Отже, зважаючи на вищезазначене, перелік макропруденційних інструментів залежить від рівня економічного розвитку країни, ступеня її інтерпретації в глобальну економіку, місткості фінансового ринку та множини інститутів фінансового посередництва. Водночас, в умовах України посилення регулятивних вимог (поряд із іншими чинниками, наприклад, високою вартістю кредиту та ін.) неминуче стримує ділову активність грошово-кредитних інститутів, обмежуватиме їх можливості щодо вилучення прибутку, що зрозуміло є джерелом нарощування власного капіталу та розширення масштабів діяльності їхньої діяльності. Така ситуація, своєю чергою, вплине на звуження вкладу банківського сектора в кредитування розвитку економіки, що конче потрібне для економічно-соціального розвитку країни. Окрім того, посилення вимог до забезпечення фінансової стійкості банків створюватиме умови для заміщення сфери діяльності банків іншими посередниками, які перебувають у слабо регульованому або нерегульованому просторі. Це, своєю чергою, призводитиме до падіння темпів кредитування, а відповідно й до скорочення грошової пропозиції та стримування економічного зростання, послаблення економіки, а також до появи нових джерел ризиків, зокрема й системних.

Наукові засади застосування контрциклічного інструментарію макропруденційного регулювання діяльності транснаціональних банків систематизовані на рис. 4.

За нашими міркуваннями, дотримання вимог регулятора в частині формування «подушки безпеки» діяльності окремої банківської установи (створення буферів капіталу, упровадження нормативу корот-

кострокової ліквідності) відобразиться на структурі активів балансів банків: зростатиме частка високоліквідних активів, що негативно позначиться на дохідній діяльності, відповідно підвищиться частка довгострокових інструментів у структурі залучених ресурсів, що сприятиме зростанню витрат. За такого сценарію кредитна активність банківських установ вимушено знижуватиметься, і відповідно виникне ефект старіння кредитного портфеля, що негативно позначиться на оцінці його якості та складності отримання прибутку. У випадку ж його недостатності для формування буферів капіталу банківські установи змушені будуть урізати розподіл прибутку або весь його обсяг спрямовувати на створення таких буферів. За таких умов менеджмент банківських установ повинен зосереджувати увагу на пошуку нових, більш прибуткових джерел діяльності, які можуть бути поза зоною регулювання центральних банків.

Варто також інтегрувати макроекономічний моніторинг і стрес-тести фінансових ситуацій та на цій основі системно й динамічно коригувати мікропруденційні нормативи для банків. Як наслідок, спостерігатимемо покращення ефективності банківського нагляду, що сприятиме підвищенню ефективності функціонування вітчизняних банків і дозволить їм стати повноправними учасниками міжнародних банківських відносин, зумовить зміцнення довіри іноземних інвесторів. А це, загалом конче потрібно в умовах глобалізації світової економіки та фінансових ринків.

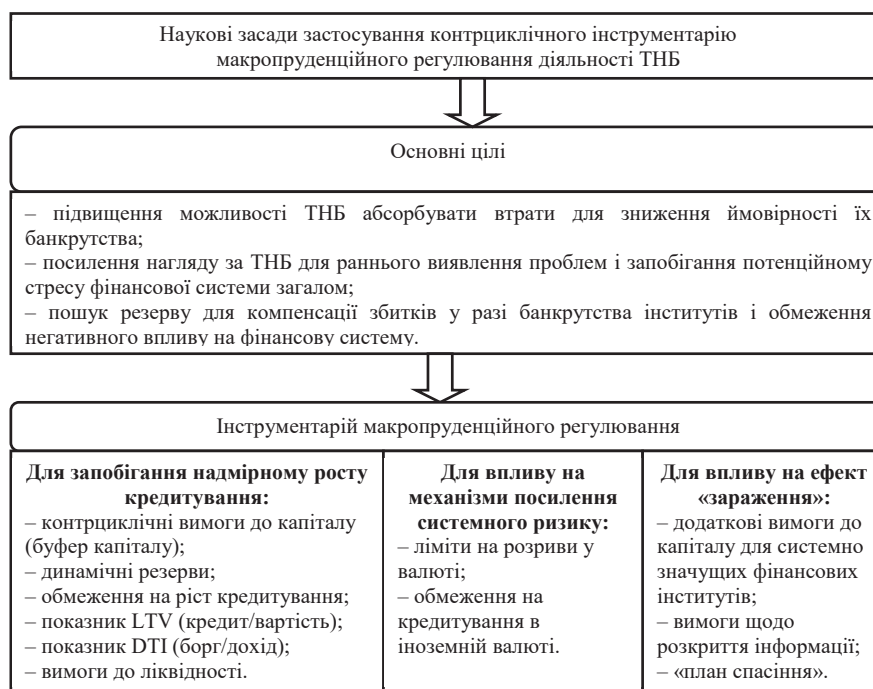

Рис. 4. Наукові засади застосування контрциклічного інструментарію макропруденційного регулювання діяльності транснаціональних банків

Джерело: розробка автора.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що в роботі вдосконалено сукупність критеріїв ідентифікації фази кредитного циклу (стиснення, депресія, пожвавлення, експансія, бум), що передбачають аналіз динаміки кредитного гепу. Це допоможе використати контрциклічний інструментарій регулювання кредитної експансії транснаціональних банків і пом'якшити негативні наслідки реалізації системного ризику.

Література:

1. Діяльність банків на кредитному ринку в умовах асиметрії інформації: монографія / [Л. В. Кузнецова, Я. С. Андреева, Л. В. Жердецька та ін.]; за ред. д-ра економ. наук, проф. Л. В. Кузнецової. Одеса: ОНЕУ, 2015. 289 с.
2. Кретов Д. Ю. Вплив розвитку економіки на циклічність кредитної діяльності банку. *Молодий вчений*. № 7(22). Частина 1, липень. 2015 р. С. 81–87.
3. Рябініна Л.М. Кредитна експансія та її вплив на економіку України. *Економіка України*. 2016. № 3(652). С. 41–51.

4. Армамонов В.М. Кредитные циклы: эконометрический анализ и выводы. *Экономика*. 2015. № 4. С. 113–122.
5. Бураков Д. В. Управление цикличностью движения кредита: монография. Москва: Издательство «Русайнс», 2015. 288 с.
6. Кредитная экспансия и управление кредитом : учеб. пособие ; [под ред. О. И. Лаврушина]. Москва: КНОРУС, 2013. 264 с.
7. Луняков О. В. Кредитная экспансия и макроэкономическая стабильность. *Актуальные проблемы экономики*. 2012. № 11. С. 65–72.
8. Мизес Л. Экономический цикл и кредитная экспансия: экономические последствия дешевых денег. URL: <http://libertynews.ru/node/2233>.
9. Melander O., Bayouni T. Credit Mattars: Empirical Evidence on US Macro-Financial Linkages. IMF, 2008. 27 p.
10. Terrones M. E., Mendoza E. G. An Anatomy of Credit Booms: Evidence from Macro Aggregates and Micro Data. IMF, 2008. 100 p.
11. Офіційні дані НБУ. URL: <https://bank.gov.ua>.
12. Guidance for national authorities operating the countercyclical capital buffer. Basel Committee on Banking Supervision. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs187.pdf>.